

Narzędzia służące do weryfikacji zdolności kredytowej w prawie amerykańskim – skuteczny element ochrony kredytobiorców-konsumentów czy zbędne procedury?

Spis treści

- I. Wprowadzenie
- II. Instrumenty służące weryfikacji zdolności kredytowej amerykańskiego konsumenta
 1. Raporty kredytowe
 2. Wyniki kredytowe
 3. Weryfikacja zdolności kredytowej przez amerykańskich kredytodawców w praktyce
- III. Instrumenty służące weryfikacji zdolności kredytowej w prawie polskim a amerykańskie procedury weryfikacyjne
- IV. Wnioski

Streszczenie

Artykuł ma na celu przedstawienie zwięzłej analizy przepisów prawa amerykańskiego na poziomie federalnym dotyczących obowiązku weryfikacji zdolności kredytowej konsumentów przez kredytodawców w ramach ich obowiązków przedkontraktowych. Skupia się przede wszystkim na instrumentach, którymi kredytodawcy dysponują, tak aby przeprowadzić badanie w sposób możliwie skuteczny, a zarazem ustandaryzowany, chroniąc przy tym zarówno swoje interesy, jak i konsumentów przed ich nadmiernym zadłużaniem się. W artykule podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, czy narzędzia którymi dysponują amerykańscy kredytodawcy spełniają swoją funkcję, a także czy polski ustawodawca może zaczerpnąć inspiracje z przepisów amerykańskich, tak aby poprawić procedury weryfikacyjne, wzmacniając przy tym równocześnie ochronę konsumentów-kredytobiorców.

Słowa kluczowe: zdolność kredytowa; ochrona konsumentów; ochrona kredytobiorców; federalne prawo amerykańskie; kryzys gospodarczy lat 2007–2009.

JEL: K15

* Prawnik w międzynarodowej kancelarii prawnej; pracownik dydaktyczny na uczelni WSB Merito w Warszawie; przygotowuje rozprawę doktorską pod kierownictwem Prof. UW dr hab. Edyty Rutkowskiej-Tomaszewskiej na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8710-5870>.

I. Wprowadzenie

Weryfikacja zdolności kredytowej klientów ubiegających się o otrzymanie kredytu konsumenckiego obecnie traktowana jest jako klasyczny, utarty obowiązek nałożony na instytucje finansowe udzielające kredytów konsumenckich w odpowiednich regulacjach zachodnich porządków prawnych w duchu idei odpowiedzialnego kredytowania (*responsible lending*). Idea ta nawiązuje do narzucania na kredytodawców określonych obowiązków przedkontraktowych, co powinno pozwolić na ograniczenie określonych, negatywnych skutków prawnych i ekonomicznych. Idea odpowiedzialnego kredytowania rozumiana jest zatem przede wszystkim jako udzielanie kredytów konsumentom posiadającym zdolność kredytową (Rutkowska-Tomaszewska i Paleczna, 2018). Wydaje się jednak, iż wciąż niedoceniana jest rola obowiązku weryfikacji zdolności kredytowej jako narzędzia do ochrony konsumentów, a słabość jej wykorzystania, między innymi na rynku amerykańskim, obnażył przede wszystkim światowy kryzys gospodarczy przypadający na lata 2007–2009. Okazało się wtedy, iż badanie zdolności kredytowej jest szczególnie ważne przy umowach kredytów hipotecznych, ponieważ to właśnie one stanowią szczególnie wrażliwą część rynku finansowego. Dotyczą one bowiem gospodarstw domowych osób fizycznych (konsumentów), dla których zakup nieruchomości stanowi zwykle najdłużej trwające oraz o najwyższej wartości obciążenie finansowe.

Zdolność kredytowa to zdolność do wykonywania zobowiązania wynikającego z umowy kredytowej, polegająca na możliwości spłaty zaciągniętego zobowiązania (kredytu wraz z odsetkami i wszelki opłatami przewidzianymi w umowie kredytowej) przez cały okres trwania stosunku kredytowego (charakter stały)¹. Istnienie zdolności kredytowej u potencjalnego kredytobiorcy powinno być podstawowym warunkiem dla zawarcia samej umowy kredytowej przez banki i inne instytucje kredytowe oraz jednocześnie istotnym elementem selekcji przyszłych kredytobiorców (Stec, 2020). W wymiarze prywatnoprawnym banki zobowiązane są odmówić udzielenia kredytów kredytobiorcom, którzy prawdopodobnie nie będą w stanie spłacać zaciągniętego kredytu, więc nie posiadają zdolności kredytowej. Z kolei w wymiarze publicznoprawnym system prawny powinien tak modelować prawa i obowiązki stosunków kredytowych, aby zapobiegać nadmiernemu zadłużeniu się przez kredytobiorców oraz szerzyć idee odpowiedzialnego kredytowania. Weryfikacja zdolności kredytowej ma zatem na celu przede wszystkim ocenienie stopnia ryzyka dla konkretnych umów kredytowych. Stanowi ona jedno z najważniejszych uprawnień banków w ramach prawidłowego zarządzania ryzykiem kredytowym. Badanie zdolności kredytowej konsumentów powinno minimalizować to ryzyko powiązane z problemem ze spłatą zadłużenia przez kredytobiorców.

Wypełnienie obowiązku związanego z weryfikacją zdolności kredytowej wydaje się być jednak trudne z perspektywy działalności zarobkowej banku bądź innej instytucji kredytowej. Ich głównym celem zawarcia umowy kredytowej z konsumentem jest uzyskanie jak największego zysku, co potencjalnie może wiązać się z pewnymi nadużyciami, takimi jak udzielanie kredytów konsumentom, którzy jednak zdolności kredytowej nie posiadają bądź istnieją przesłanki do tego, iż w przyszłości mogą ją łatwo stracić. Dlatego tak ważnym jest zaprojektowanie odpowiednich regulacji wskazujących na skrupulatne kryteria oceny, ale i wykreowanie optymalnych narzędzi służących

¹ Art. 70 ust. 3, 70a, 75 ustawy z dn. 29.08.1997 r. – Prawo Bankowe (Dz. U. 2022 poz. 2324, ze zm.); dalej: prawo bankowe lub pb.

IKAR takiej weryfikacji, z jednoczesnym uwzględnieniem procedur egzekwowania od kredytodawców tych obowiązków weryfikacyjnych (na przykład poprzez ewentualnie sankcje za niewywiązanie się ze swoich obowiązków przedkontraktowych).

KAR Ciekawe rozwiązania dotyczące instrumentów służących weryfikacji zdolności kredytowej potencjalnych klientów przez kredytodawców przedstawiają federalne przepisy prawa amerykańskiego. Regulacja w tym zakresie została wprowadzona jako jeden z pierwszych instrumentów ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych w prawie amerykańskim i do dzisiaj stanowi jeden z najbardziej rozbudowanych filarów ochrony. Warunki weryfikacji znacząco różnią się również od tych znanych z innych zachodnich porządków prawnych.

AR R Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie instytucji weryfikacji zdolności kredytowej w prawie amerykańskim na poziomie federalnym pod kątem instrumentów służących do weryfikacji, jakimi dysponują kredytodawcy na podstawie analizy przepisów prawnych i orzecznictwa, a także próba odpowiedzi na pytanie, zgodnie z tytułem niniejszego artykułu, czy sposób weryfikacji i obowiązki narzucone na kredytodawców w związku z tą instytucją są użyteczne w zakresie ochrony potencjalnych kredytobiorców, czy ułatwiają kredytodawcom przeprowadzanie rzetelnej oceny, która jest również w ich ekonomicznym (zarobkowym) interesie? Czy może, zamiast chronić przez wysoki poziom sformalizowania, utrudniają konsumentom uzyskanie kredytów? Dodatkowym rozważaniem zostanie poddana również kwestia, czy polski porządek prawny może zaczerpnąć określone rozwiązania z przepisów amerykańskich, tak aby wzmocnić skuteczność ochrony konsumentów w ramach weryfikacji ich zdolności kredytowej przed zaciągnięciem zobowiązania kredytowego.

Na potrzeby niniejszego artykułu analiza zostanie ograniczona do regulacji amerykańskich oraz orzecznictwa wyłącznie na poziomie federalnym, które to wyjątkowo szeroko jak na federalne prawo ochrony konsumentów reguluje kwestie instrumentów, z których kredytodawcy są zobligowani korzystać podczas procedury weryfikacji i już na poziomie prawa federalnego można wysunąć konkretne wnioski. Regulacje stanowe są uzupełnieniem prawa federalnego i znacząco się między sobą różnią, w związku z odmiennym orzecznictwem sądów stanowych, a także priorytetami legislacyjnymi. Rozszerzenie badań o regulacje stanowe należy rozważyć jako uzupełnienie analizy przedstawionej w niniejszym opracowaniu.

II. Instrumenty służące weryfikacji zdolności kredytowej amerykańskiego konsumenta

Regulacja zdolności kredytowej w prawie amerykańskim była jednym z pierwszych instrumentów ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych. Obowiązek weryfikacji zdolności kredytowej wprowadzony został już w 1970 roku przez *Fair Credit Reporting Act* (dalej: FCRA)², a następnie znacząco zreformowany w celu zwiększenia ochrony konsumentów, kolejno w 1997 roku oraz w 2003 roku³. Przed podpisaniem każdej umowy kredytowej z konsumentem kredytodawca

² 15 U.S.C § 1681–1681x, pełna treść FCRA znajduje się pod linkiem: <https://www.ecfr.gov/current/title-16/chapter-I/subchapter-F> (17.09.2023). FCRA to jedna z pierwszych, amerykańskich regulacji dotycząca ochrony konsumentów, mająca na celu zapewnienie uczciwości i rzetelności przechowywania danych osobowych. Akt ten określa zasady gromadzenia informacji kredytowych konsumentów (historia kredytowa, historia rachunków osobistych, informacje dotyczące wszelkich zobowiązań konsumentów, w tym zobowiązań podatkowych, alimentacyjnych czy ogłoszeń upadłości konsumenckiej).

³ Zmiany dotyczyły przede wszystkim dokładności przeprowadzania procedury badania zdolności kredytowej potencjalnych kredytobiorców, ale także polegały na korygowaniu szczególnych problemów związanych z kradzieżą tożsamości. Szerzej na temat historii zmian FCRA w odniesieniu do raportów kredytowych: rozdział 2 (*Credit Reports*) oraz 2a (*Credit Reports: additional issues*) w Pridgen, Alderman i Cuaresma, 2022.

(niezależnie od tego czy jest to bank bądź inna instytucja kredytowa) zobowiązany jest do zbadania zdolności kredytowej takiego konsumenta. Według *Black Law Dictionary*⁴ potencjalny kredytobiorca mający zdolność kredytową (*creditworthiness*) jest na tyle zdrowy i zdolny finansowo (fiskalnie), że w przekonaniu kredytodawcy jego ewentualna niewypłacalność jest mało prawdopodobna (Garner, 2019)⁵. Na zdolność kredytową amerykańskiego konsumenta wpływają przede wszystkim raporty konsumenckie (*consumer reports*) wraz z historiami płatności oraz wyniki kredytowe (*credit score*) i to właśnie na podstawie tych dwóch narzędzi owa zdolność jest weryfikowana.

1. Raporty kredytowe

Za FCRA raporty kredytowe to wszelkie pisma ustne lub inne komunikaty o informacjach przedstawionych przez agencje raportów konsumenckich dotyczące zdolności kredytowej konsumenta, charakteru, ogólnej reputacji, cech osobistych, trybu życia, które mogą zostać zebrane i użyte w całości bądź w części w celu wykorzystania ich jako czynniki przy ustalaniu kwalifikowalności konsumenta do uzyskania, między innymi, kredytu przeznaczonego na cele osobiste, rodzinne lub gospodarstwa domowego⁶. W raportach konsumenckich znajdują się również dane dotyczące otwartych kont bankowych, posiadanych kart kredytowych i ewentualnych długów, a także informacje o ogłoszonych upadłościach konsumenckich czy sprawach cywilnych i karnych z udziałem konsumenta. Znajdują się w nich przykładowo informacje dotyczące opóźnień w spłacie wszelkich płatności i innych wydarzeń wpływających na ewentualną nieodpowiedzialność finansową. Służą one nie tylko kredytodawcom do określenia zdolności kredytowej konsumenta, lecz także podmiotom oferującym sprzedaż określonych dóbr w wymiarze ratałnym, ubezpieczalniom, czy w niektórych przypadkach również pracodawcom (Colton, 1994)⁷.

Raporty tworzone są przez tzw. agencje raportów kredytowych (*consumer reporting agencies*, CRA), będące podmiotami, które w celach zarobkowych bądź w ramach współpracy non-profit regularnie prowadzą działalność polegającą na praktyce gromadzenia i oceny informacji o kredytach konsumenckich oraz informacji o samych konsumentach. Ich celem jest dostarczanie raportów konsumenckich do osób (podmiotów) trzecich (np. instytucji kredytowych), które wykorzystują dane zawarte w raportach, między innymi właśnie do oceny zdolności kredytowej^{8,9}. W Stanach Zjednoczonych funkcjonują trzy główne agencje, określane jako narodowe: Equifax, Experian i TransUnion, nie są one jednak jedynymi tego typu agencjami. Agencje działają na amerykańskim rynku na zasadach komercyjnych i często oferują same dostęp do swoich baz danych oraz narzędzia analityczne i marketingowe. Zobowiązane są do identyfikowania podmiotów składających wnioski o uzyskanie konkretnych raportów pod kątem celów, dla których taki raport jest im potrzebny, a cel ten musi się zgadzać z celami wskazanymi w FCRA. Powinny one również stosować się do

⁴ Black Law Dictionary to jeden z najpopularniejszych słowników prawniczych na rynku amerykańskim. Stanowi źródło prawa *soft law*.

⁵ Szerzej na temat instytucji zdolności kredytowej konsumentów w prawie amerykańskim Andrus, 2016, s. 1–4; Giblin i Harrell, 2002, s. 1333–1355.

⁶ 15 U.S.C. §1601(b).

⁷ Kontrowersyjną pozycją w raportach konsumenckich jest część dotycząca charakteru konsumenta, jego generalnej reputacji czy stylu życia. Dane te pochodzą z bezpośrednich rozmów z przyjaciółmi, rodziną, sąsiadami bądź innymi osobami ze środowiska konsumenta (15 U.S.C. § 1681a(e)). Przy czym agencje zobowiązane są zawsze do pisemnego informowania konsumentów o zbieraniu takich informacji na jego temat w przeciągu trzech dni po zleceniu wykonania raportu. Dane te nie mogą być wykorzystane ponownie w nowym raporcie, jeśli nie zostały ponownie zweryfikowane i nie minęły trzy miesiące od wydania ostatniego raportu z takimi danymi (15 U.S.C. § 1681(l)). Jednakże informacje te nie są zwykle wykorzystywane przez potencjalnych kredytodawców przy okazji badania zdolności kredytowej, a raczej w przypadku zatrudnienia lub wyliczania składki ubezpieczeniowej.

⁸ 15 U.S.C. §1681a(f).

⁹ *Kidd v. Thomson Reuters Corp.*, 925 F.3d 99.

zasady rozsądnych procedur (*maintain reasonable procedures*) podczas oceniania tych celów¹⁰, tak aby zapewnić szczególną dokładność informacji dotyczących osoby wskazanej w raporcie¹¹. W związku z tym agencje są zobowiązane zarówno do zbierania informacji, jak i weryfikowania ich prawdziwości, w sposób dokładny i rozsądny, zanim prześlą je do docelowych odbiorców. Przy czym FCRA nie wskazuje na czym ma polegać taka dokładność i rozsądność podczas weryfikacji ani jakie dokładnie dane powinny być weryfikowane przez agencje. Do kwestii sposobu rozsądnego tworzenia raportów odniosło się natomiast orzecznictwo, przy czym również tutaj widać wiele nieścisłości. Z jednej strony w celu uniknięcia omyłek związanych z przekazywaniem danych przez dostawców informacji niezwiązanych z badanym konsumentem, agencje powinny starać się zbierać jak największą liczbę dokumentów przypasowanych do osoby z konkretnym numerem ubezpieczenia społecznego w celu weryfikacji danych¹². Z drugiej strony, część sądów wskazuje, że agencje nie muszą przeglądać miliona kont i oddzielnie weryfikować pojedynczych zawarte w nich wzmianek (np. dotyczących upadłości konsumenta), jeżeli na pozostałych kontach takiej wzmianki nie ma¹³. Ponadto raporty kredytowe, które wprowadzają w błąd lub są niedokładne (np. zawierają wzmiankę o zaległościach podatkowych, ale bez wzmianki o uregulowaniu tych zaległości; wzmianki o toczącym się sporze, gdy pozew został wytoczony przez dłużnika, a nie wierzyciela) mogą być nieuczciwe wobec konsumenta, którego dotyczy raport¹⁴. W związku z tym amerykańskie sądy starają się równoważyć obciążenie agencji polegające na uzyskaniu jak najpełniejszych informacji ze szkodą dla konsumenta wynikającą z wpisu wprowadzającego w błąd¹⁵.

Dane do raportów konsumenckich tworzone są na podstawie informacji pochodzących od tzw. dostawców danych, którymi niejednokrotnie są również podmioty korzystające z raportów kredytowych (odbiorcy). Obowiązuje ich bezwzględny zakaz podawania informacji fałszywych. Nie wolno im zgłaszać informacji, jeżeli mają faktyczną wiedzę lub uzasadnione powody, by sądzić, że informacje są niedokładne¹⁶. Dostawcy mają również obowiązek zgłaszania się do agencji, jeśli informacje przekazywane im przez samych konsumentów są niedokładne i kwestionują oni ich prawdziwość¹⁷.

Agencje zobowiązane są do aktualizowania swoich baz danych, w tym do wykreślenia z raportów danych archaicznych. Przykładowo informacje dotyczące pozbawienia lub ograniczenia wolności czy pozwów lub wyroków mogą być wpisane do raportu maksymalnie do siedmiu lat od czasu ich wystąpienia, a dotyczące upadłości konsumenckiej – dziesięć lat od momentu ogłoszenia upadłości¹⁸.

Poza tworzeniem samych raportów agencje mają również możliwość przygotowywania tzw. wstępnie zweryfikowanych list (*prescreened list*), składających się z listy potencjalnych konsumentów posiadających zdolność kredytową (spełniają określone kryteria wymagane przez kredytodawców). Listy takie mogą być wykorzystywane przez sprzedawców produktów kredytowych

¹⁰ 15 U.S.C. § 1681e(a).

¹¹ 15 U.S.C. § 1681e(b).

¹² *Andrews v. TRW, Inc.*, 225 F.3d 1063 (9th Cir. 200).

¹³ *Sarver v. Experian Information Solutions*, 390 F.3d 969 (7th Cir. 2004).

¹⁴ *Korpoulos v. Credit Bureau, Inc.*, 734 F.2d 37,40 (D.C. Cir. 1984).

¹⁵ *Richardson v. Fleet Bank*, 190 F. Supp. 2d 81 (D. Mass. 2001).

¹⁶ 15 U.S.C. §1681s-2(a)(1)(A), (D).

¹⁷ 15 U.S.C. §1681s-2(a)(1)(B).

¹⁸ 15 U.S.C. § 1681(c).

zabiegających o pozyskanie nowych klientów dla oferowanych usług kredytowych. Takie listy są użyteczne dla biznesu, natomiast mogą mieć uciążliwe skutki dla konsumentów. Dlatego też FCRA wskazuje, że takie wstępnie zweryfikowane listy mogą być dostarczane wyłącznie do firm oferujących kredyty lub ubezpieczenia¹⁹. Dodatkowo prezentowane konsumentom oferty mają mieć pewną wartość dla konsumenta i powinny być oferowane przez kredytodawców wyłącznie osobom kwalifikującym się do uzyskania oferowanego kredytu konsumenckiego²⁰.

Na odbiorców raportów konsumenckich, czyli na przykład właśnie kredytodawców, prawo nakłada dwa obowiązki. Po pierwsze odbiorca musi przekazać konsumentowi wymagane prawem informacje w zakresie korzystania z raportu konsumenckiego. W szczególności odbiorca ma obowiązek zawiadomienia konsumenta o działaniach niepożądanych (*adverse action*), obejmujących przykładowo odmowę wniosku o udzielenie kredytu konsumenckiego, czy oferowanie mniej korzystnych warunków kredytowych opartych na wysokim ryzyku. Zawiadomienie powinno obejmować informację o wykorzystaniu raportu kredytowego przygotowanego przez konkretną agencję. Od 2011 roku kredytodawcy w takiej sytuacji muszą również podać dane dotyczące oceny zdolności kredytowej – wyników kredytowych (*credit score*)²¹ czy czynników, które wpłynęły na negatywną ocenę, a także udostępnić kopię samego raportu²². Drugim obowiązkiem jest wskazanie powodu, dla którego odbiorca chce zapoznać się z raportem. Odbiorcom raportów, którzy nie korzystają z nich z uzasadnionych powodów grozi odpowiedzialność karna lub cywilna²³.

Do praw konsumenta w zakresie raportowania danych, poza między innymi wspomnianym prawem do powiadomienia o uzależnieniu użytkownika od negatywnych informacji w raporcie kredytowym czy powszechnym prawem do prywatności, zaliczyć należy możliwość darmowego pobrania swojego raportu kredytowego od jednej z trzech narodowych agencji, w przypadku niektórych zdarzeń, takich jak otrzymanie powiadomienia o działaniach niepożądanych²⁴. Konsumentom mają również swobodny dostęp za niewielką opłatą, głównie dzięki Internetowi, do swoich raportów (niektóre agencje oferują nawet subskrypcje na dłuższy okres umożliwiające nielimitowaną możliwość pobrań raportów)²⁵. Konsumentom powinni weryfikować uzyskane raporty pod kątem ewentualnych zawartych w nich błędów. W ostatnich latach wiele badań i statystyk pokazuje, że w raportach konsumenckich znajduje się coraz więcej nieprawdziwych informacji (Pridgen, 2020). Gdy konsument zidentyfikuje błędy w swoim raporcie, jest on zobowiązany do poinformowania o tym fakcie agencji. Następnie agencja musi przestrzegać ścisłych procedur w celu ponownego zbadania spornych informacji²⁶. Na weryfikację i zmianę danych w raporcie ma trzydzieści dni liczonych od dnia otrzymania zawiadomienia od konsumenta, z możliwością przedłużenia o kolejne piętnaście. Regulacje nie wskazują dokładnie w jaki sposób weryfikacja ma przebiegać. W orzecznictwie podkreśla się, że w zależności od okoliczności, agencja może zrobić więcej niż tylko polegać na odpowiedzi dostawcy informacji, od którego wpłynęły do agencji

¹⁹ 15 U.S.C. §1681b(c)(1)(B)(i).

²⁰ *Perry v. First National Bank of Southern Africa Ltd*, 459 F.3d 816 (7th Cir. 2006).

²¹ 15 U.S. Code § 1681g(f)(2)(A).

²² 15 U.S.C. §1681m(a).

²³ 15 U.S.C. § 1681q.

²⁴ 15 U.S.C. §1681j.

²⁵ Możliwość korzystania z raportów opisana jest w 12 C.F.R. §§ 1026.136–138.

²⁶ 15 U.S.C. §1681i.

błędne informacje²⁷. Agencja ma pięć dni liczonych od dnia otrzymania zawiadomienia od konsumenta na zwrócenie się do dostawcy informacji. Dostawca ma obowiązek zbadać prawidłowość rozstrzygnięcia sporu²⁸ oraz, podobnie jak agencja, ma obowiązek weryfikacji prawdziwości przekazanych informacji i przekazania swoich wniosków do agencji. Jeżeli dochodzenie doprowadzi do znalezienia nieścisłych informacji, dostawca musi również przekazać swoje wnioski do innych agencji, do których zaraportował poprzednio błędne dane. Taka procedura wprowadza zasadę *checks and balances* pomiędzy agencją a dostawcą danych. Jeśli dostawca nie wywiąże się ze swoich obowiązków w tym zakresie, ciąży na nim odpowiedzialność na mocy ustawy, ale także odpowiedzialność wobec konsumenta²⁹. W praktyce jednak kredytobiorcy tłumaczą błędy w raportach konsumenckich bezpośrednio z kredytodawcą, gdyż zaproponowana przez legislację procedura jest bardzo czasochłonna (Pridgen, 2020). Jednakże, jeśli konsument nie zwróci się do agencji z prośbą o wyjaśnienie błędnych danych w raporcie, przepada mu prawo do pociągnięcia do odpowiedzialności dostawy informacji³⁰.

W zakresie raportów konsumenckich nie sposób nie wspomnieć również o konsumentach nieposiadających żadnych historii kredytowych. Jeśli konsument nie korzysta z żadnej karty kredytowej czy kredytu konsumenckiego, regularnie płaci wszelkie czynsze oraz opłaty za media, czy poręcza za innych kredytobiorców, którzy również regularnie spłacają swoje zobowiązania, nie będzie posiadał raportu kredytowego. Taki konsument określany jest zwyczajowo jako „niewidzialny” (*credit invisible*) (Andrus, 2016)³¹. Brak posiadania konwencjonalnego raportu kredytowego może oznaczać utrudnienie dla konsumenta w uzyskaniu kredytu, a prawo amerykańskie nie przewiduje wymogu skierowanego do agencji raportów konsumenckich, aby przygotowywały one takie pozytywne raporty na temat każdego konsumenta. Dlatego też w czerwcu 2021 roku Izba Reprezentantów przyjęła ustawę *The Credit Access and Inclusion Act*. Dzięki tej regulacji niektóre instytucje finansowe, takie jak na przykład dostawcy mediów czy wynajmujący nieruchomości mają możliwość przesyłania do agencji raportów kredytowych informacji o zrachowaniach płatniczych swoich klientów – konsumentów. Daje to konsumentom możliwość rozwinięcia pozytywnej historii kredytowej poprzez ustalenie historii terminowego regulowania innych rachunków. Według obliczeń szacuje się, że dzięki nowym regulacjom około 26 milionów Amerykanów ma szanse na uzyskanie pozytywnej oceny kredytowej, co poprzednio było niemożliwe, głównie poprzez brak historii kredytowych³².

2. Wyniki kredytowe

Kolejnym czynnikiem wpływającym na zdolność kredytową amerykańskiego konsumenta są wyniki kredytowe, czyli statystyczna metoda oceny ryzyka kredytowego, która weryfikuje prawdopodobieństwo spłaty kredytu przez konsumenta, uwzględniając informacje zawarte w raporcie kredytowym konsumenta, w tym przeszłe zaległości, rodzaj kredytu czy częstotliwość wnioskowania o kredyt. Wyniki kredytowe są przeliczane za pomocą różnych modeli przeliczeniowych

²⁷ *Jones v. Experian Information Solutions, Inc.*, 982 F. Supp. 2d 268 (S.D.N.Y. 2013).

²⁸ 15 U.S.C. §1681s-2(b).

²⁹ *Jahnsen v. MBNA America Bank*, 357 F.3d 426 (4th Cir. 2004).

³⁰ *Burell v. DFS Services, LLC*, 753 F. Supp. 2d 438 (D.N.J. 2010).

³¹ CFPB, *Data Point: Credit Invisibles*, 2015. Pozyskano z: https://files.consumerfinance.gov/f/201505_cfpb_data-point-credit-invisibles.pdf (15.09.2023).

³² *Scott, Manchin Reinroduce Legislation to Increase Access to Credit and Opportunity*. Pozyskano z: <https://www.scott.senate.gov/media-center/press-releases/scott-manchin-reinroduce-legislation-to-increase-access-to-credit-and-opportunity> (15.09.2023).

(algorytmów), natomiast ich udostępnianiem zajmują się agencje raportów konsumenckich, przekazując je swoim subskrybentom, którzy używają gotowych wyników kredytowych do obiektywnego oceny zdolności kredytowej konsumentów starających się o udzielenie kredytu. Każdy kredytodawca używa wyników kredytowych w inny sposób. Wyniki stają się bowiem znaczące i przydatne dopiero w kontekście własnych wytycznych dotyczących ryzyka kredytowego danego konsumenta (Pridgen, 2020)³³. System wyników kredytowych składa się na wiele czynników, między innymi, historia płatności i jej długość, wysokość istniejącego zadłużenia, różnorodność kredytów (przykładowo kredyty hipoteczne, karty kredytowe, pożyczki) czy nowe zapytania kredytowe. Natomiast zabronionym jest, aby na czynniki te składały się zakazane cechy, takie jak rasa, płeć, status materialny, narodowość lub religia³⁴. Wyniki kredytowe można zwiększyć poprzez regularne spłaty różnorodnych kredytów, a tym samym poprzez jak najmniejsze zadłużenie. Z kolei osłabić swój wynik można poprzez opóźnienia w spłacie kredytów, wysokie zadłużenie i wielość nowych zapytań kredytowych. Warto również podkreślić, że wynik kredytowy przedkłada się również na warunki oferowanych konsumentom kredytów i ich całkowity koszt, tj. im wyższy wynik kredytowy, tym tańszy kredyt.

Niestety zdarzało się, że w ramach czynników, na podstawie których liczone wyniki kredytowe, wybierano również te, które można określić jako dyskryminujące, na przykład wiek³⁵. W ramach oddzielnej regulacji *Equal Credit Opportunity Act* (dalej: ECOA)³⁶ z 1974 roku, zakazany jest dyskryminowanie ze względu właśnie na wiek, ale również na płeć, rasę, kolor skóry, stan cywilny, religie, otrzymywanie środków publicznych czy narodowość konsumentów starających się o uzyskanie kredytu. Przepisy ECOA wymagają, aby kredytodawca powiadamiał konsumentów-wnioskodawców o wszelkich działaniach podjętych w związku z wnioskiem o udzielenie kredytu, a ponadto kredytodawca musi przedstawić uzasadnienie wszelkich podjętych niekorzystnych działań (*adverse action*)³⁷, polegających na odmowie udzielenia kredytu bądź propozycji udzielenia kredytu, ale w kwocie niższej i na warunkach innych niż określone we wniosku konsumenta o udzielenie kredytu³⁸. Uzasadnieniem takiego wymogu informacyjnego jest zmuszenie kredytodawców do przedstawienia uzasadnionych powodów niekorzystnego działania, co umożliwiło zapobieżenie niektórym działaniom dyskryminacyjnym (Swire, 1995). ECOA wskazuje również dokładne terminy, w których takie uzasadnienie powinno być konsumentowi przekazane³⁹. Z kolei FCRA wskazuje, iż w uzasadnieniu należy również wyraźnie wskazać, jeśli odmowa udzielenia kredytu nastąpiła na podstawie danych zawartych w raporcie konsumenckim⁴⁰. Ponadto przyczyny wskazane w uzasadnieniu powinny być określone w sposób dokładny, konkretny⁴¹. Proste oświadczenie kredytodawcy, iż konsument nie uzyskał wymaganej liczby punktów w systemie

³³ Warto również wspomnieć, że część kredytodawców preferuje korzystanie z metody subiektywnej oceny (*judgmental system*), odchodząc tym samym od bazowania na metodzie statystycznej i twardych danych. Metoda subiektywnej oceny jest jednak z roku na rok coraz rzadziej wykorzystywana.

³⁴ 15 U.S.C. §1691.

³⁵ Co do zasady zakazany jest uwzględnianie wieku podczas liczenia wyników kredytowych, przy czym kredytodawcy mogą wziąć pod uwagę wiek starszego konsumenta, tylko jeśli jego wiek zostanie wykorzystany na korzyść konsumenta przy udzielaniu kredytu. Jeżeli kredytodawca stosuje metodę „osądu”, wiek można uwzględnić jedynie w celu ustalenia istotnego elementu zdolności kredytowej – 12 C.F.R. § 1002.6(b)(2).

³⁶ 15 U.S.C. §§ 1691–1691f, pełna treść Aktu znajduje się pod linkiem: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid%3AUSC-prelim-title15-chapter41-subchapter4&edition=prelim> (17.09.2023).

³⁷ 15 U.S.C. § 1691(d).

³⁸ 12 C.F.R. § 1002.2(c)(1).

³⁹ 12 C.F.R. § 1002.9, § 1002.9(a).

⁴⁰ 15 U.S.C. §1681m(a).

⁴¹ *Fischl v. General Motors Acceptance Corp.*, 708 F.2d 143 (5th Cir. 1983).

wyników kredytowych dla tego kredytodawcy, zostanie zatem uznane za niewystarczające⁴². W przypadku korzystania z systemu wyników kredytowych kredytodawca powinien wymienić faktycznie zastosowane czynniki, które w największym stopniu wpłynęły na negatywną decyzję.

Jeśli kredytodawca nie dopełni wymogów wskazanych powyżej, podlega odpowiedzialności cywilnej za szkody rzeczywiste i karne w postępowaniu indywidualnym lub zbiorowym. Jednakże szkody są ograniczone do szkód rzeczywistych oraz odszkodowań karnych w wysokości nie większej niż 10 000 USD w przypadku powództw indywidualnych oraz 500 000 USD w przypadku powództw zbiorowych⁴³.

3. Weryfikacja zdolności kredytowej przez amerykańskich kredytodawców w praktyce

Rozpatrując użyteczność amerykańskich przepisów dotyczących weryfikacji zdolności kredytowej, nie sposób nie wspomnieć o kryzysie gospodarczym z lat 2007–2009. Bezpośrednio przed zaistnieniem kryzysu powszechnie występującym zjawiskiem w amerykańskiej polityce kredytowej było bowiem udzielanie produktów kredytowych konsumentom, którzy nie prezentowali zdolności kredytowej czy kredytów o podwyższonym ryzyku (*subprime loan*). Przykładowo przy kredytach hipotecznych wystarczyło, aby konsument mógł ustanowić zabezpieczenie na nabywanej nieruchomości. Banki kompensowały sobie ryzyko między innymi poprzez wysokie marże i inne koszty kredytów. W efekcie wskazuje się, że takie praktyki amerykańskich kredytodawców były właśnie jedną z przyczyn kryzysu lat 2007–2009 – w masowych przypadkach braku spłaty kredytu, kredytodawcy nie mogli egzekwować spłaty zadłużenia z zabezpieczeń, na przykład z powodu braku chętnych na nabycie obciążonych nieruchomości (Stangret-Smoczyńska, 2016).

Wybuch kryzysu lat 2007–2009 w sposób niezwykle obrazowy ujawnił jak weryfikacja zdolności kredytowej potencjalnego kredytobiorcy przed udzieleniem kredytu jest ważna – chroni ona bowiem nie tylko samych konsumentów przed nadmiernym zadłużaniem się, lecz także kredytodawców przed stratami finansowymi, z tytułu braku bądź opóźnienia spłaty wierzytelności. Ponadto samo badanie zdolności kredytowej nie powinno być zastąpione innymi narzędziami, na przykład wygórowanym zabezpieczeniem umowy kredytowej (nieważność czynności prawnej w skutek nadzabezpieczenia) czy nadmiernymi, dodatkowymi opłatami (konsument z niską zdolnością kredytową bądź jej brakiem nie będzie ich w stanie opłacić).

Pomimo rozbudowanych przepisów prawa federalnego i realnych narzędzi, do czasu kryzysu z lat 2007–2009 badanie zdolności kredytowej potencjalnych kredytobiorców było zatem traktowane drugorzędnie przez kredytodawców w Stanach Zjednoczonych. Wiązało się to między innymi z powszechną również dzisiaj gospodarczą polityką tzw. otwartego dostępu do rynków kredytowych, polegającą na korzystnym wpływie instytucji kredytowych na rozwój i wzrost gospodarki krajowej, przy jednoczesnym stymulowaniu konsumentów do podejmowania ryzyka kredytowego. Taka polityka wiąże się, między innymi, z założeniem łatwego wyjścia dłużnika z rynku kredytowego w postaci prostego oddłużenia – upadłości konsumenckiej (szerzej: Michalak-Abram, 2018), która jest powszechną i względnie łatwą procedurą oddłużeniową na rynku amerykańskim oraz, w zależności od wybranego trybu postępowania upadłościowego, umożliwiającą nawet oddłużenie

⁴² 12 C.F.R. §1002.9(b)(2).

⁴³ 15 U.S.C. §1691e(a), (b).

z całkowitym umorzeniem długu (tzw. *fresh start*)⁴⁴. To podejście zupełnie odmienne od tego obecnego chociażby na rynkach państw europejskich. Innym powodem, dla którego kredytodawcy, pomimo iż ciążą na nich określone obowiązki weryfikacji zdolności kredytowej konsumentów, nie zawsze wypełniają je w sposób prawidłowy, jest fakt, iż przepisy prawa federalnego, zawarte przykładowo w FCRA, nie przewidują kar lub specjalnych procedur nadzoru instytucjonalnego, w związku z niewywiązywaniem się przez kredytodawców z przedkontraktowych obowiązków, takich jak weryfikacja zdolności kredytowej na podstawie raportów i wyników kredytowych konsumentów. Ponadto sądy amerykańskie wykazują się dużą elastycznością w ocenie realizacji raportów przez agencje oraz przyjmowanych przez kredytodawców kryteriów weryfikacji zdolności kredytowej na podstawie tych raportów (Pridgen, 2020). W prawie amerykańskim nie został również wyartykułowany żaden zakaz udzielania kredytów konsumentom ubogim bądź niewywiązującym się ze swoich zobowiązań finansowych. Amerykański ustawodawca nie wprowadził również żadnych nowelizacji w tym zakresie, bazując na doświadczeniach z kryzysu gospodarczego.

III. Instrumenty służące weryfikacji zdolności kredytowej w prawie polskim a amerykańskie procedury weryfikacyjne

Zdolność kredytowa, podobnie jak w prawie amerykańskim, jest równie ważnym aspektem w ramach przedkontraktowych obowiązków kredytodawców przedstawionych w unijnych oraz polskich przepisach prawnych zebranych w kilku ustawach. Zgodnie z wymogami przepisów prawa bankowego, podstawową przesłanką do udzielenia kredytobiorcy kredytu jest posiadanie zdolności kredytowej, czyli zdolność do spłaty kredytu w terminach określonych w umowie⁴⁵. Kredytodawca nie może również powierzyć pośrednikowi kredytowemu obowiązku dokonania oceny zdolności kredytowej. Natomiast polscy kredytodawcy dysponują zupełnie innymi instrumentami do jej weryfikacji niż kredytodawcy amerykańscy.

Kredytodawcy dokonują badania zdolności kredytowej na podstawie danych, które otrzymują bezpośrednio od konsumentów oraz danych pozyskanych samodzielnie z biur informacji gospodarczej lub kredytowej bądź na podstawie informacji uzyskanych z innych banków, a także historii rachunku danego konsumenta, jeśli jest już klientem kredytodawcy. Zakres informacji potrzebnych do zbadania zdolności kredytowej zależy tylko i wyłącznie od kredytodawcy, który owe badanie przeprowadza. W szczególności katalog będzie uzależniony od rodzaju kredytu, wysokości, jak i od samej osoby starającej się o uzyskanie kredytu. Ze względu na różne polityki wewnętrzne kredytodawców, w szczególności banków, niewykluczonym jest, że u jednego kredytodawcy potencjalny kredytobiorca przejdzie pozytywną weryfikację zdolności, a u innych – negatywną (Heropolitańska, Nierodka i Zdziarski, 2021).

W polskim systemie prawa bankowego brakuje uniwersalnej techniki badania i oceny zdolności kredytowej, do której banki i inne podmioty byłyby ustawowo zobligowane. Banki mają pełną swobodę decyzji przy ustalaniu i stosowaniu metod i kryteriów tej oceny⁴⁶. Natomiast głównymi źródłami pochodzenia informacji istotnych dla oceny zdolności kredytowej jest sam kredytobiorca oraz bazy danych. Co ciekawe prawo bankowe w artykule 70 ust. 1 przewiduje tylko pierwsze

⁴⁴ Szerzej na temat instytucji upadłości konsumenckiej w Stanach Zjednoczonych zob. Epstein, 2021.

⁴⁵ Art. 70 ust. 1 pb.

⁴⁶ Szerzej na temat przeprowadzanych przez banki analiz w: Heropolitańska, Nierodka i Zdziarski, 2021, s. 316–336.

źródło, natomiast ustawa o kredycie konsumenckim⁴⁷ oraz ustawa o kredycie hipotecznym⁴⁸ wskazują samego konsumenta, bazy danych oraz zbiory danych kredytodawcy. Podkreślić należy, że żadne z wymienionych źródeł nie jest preferowane przez ustawodawcę, więc kredytodawca może dokonać oceny, korzystając z każdego z nich, razem bądź osobno. Kredytodawcy mogą wymagać na przykład od konsumenta, aby na potrzeby weryfikacji zdolności kredytowej dostarczył zaświadczenie o zatrudnieniu i osiąganych zarobkach, wyciągi z rachunków bankowych czy wszelkiego rodzaju oświadczenia, na przykład o kosztach stałych gospodarstwa domowego. Natomiast najbardziej istotnym i obiektywnym źródłem są bazy danych. Artykuł 105 ust. 4 prawa bankowego dopuszcza by banki wspólnie z bankowymi izbami gospodarczymi mogły tworzyć instytucje upoważnione do gromadzenia, przetwarzania i udostępniania bankom i innym wskazanym w przepisie podmiotom informacji stanowiących informacje kredytowe. Instytucją utworzoną na tej podstawie jest na przykład BIK S.A. (Biuro Informacji Kredytowej) (dalej: BIK)⁴⁹ oraz System Bankowy Rejestr (dalej: SBR)⁵⁰ prowadzonych przez Związek Banków Polskich. Korzystanie z informacji w tych bazach danych odbywa się na zasadzie wzajemności, co oznacza, że podmiot z nich korzystający powinien również zasilac je informacjami (Stangret-Smoczyńska, 2016). W bazach BIK znajdują się informacje o spłaconych lub aktualnie spłacanych zobowiązaniach kredytowych, w skład których, poza kredytami, wchodzi pożyczki, karty kredytowe, limity czy poręczenia kredytowe. Z kolei w ramach SBR gromadzone są dane identyfikacyjne konsumentów (klientów indywidualnych) oraz przedsiębiorców niewywiązujących się ze swoich zobowiązań wobec banków przez okres minimum 2 miesiące, a łączna kwota zadłużenia powinna przekraczać co najmniej 200 PLN w przypadku konsumentów, a 500 PLN w przypadku przedsiębiorców.

Skutkiem zrealizowania przez kredytodawcę obowiązku oceny zdolności kredytowej jest podjęcie decyzji czy wnioskodawca jest zdolny do zwrotu kredytu i czy dopuszczalnym jest zawarcie z nim umowy kredytu o wnioskowanej treści. W przypadku negatywnej oceny zdolności kredytowej konsumenta bank ma obowiązek przedstawić informację o przyczynach odmowy udzielenia kredytu, tylko jeśli powodem odmowy były informacje zawarte w bazie danych lub zbiorze danych kredytodawcy⁵¹. W pozostałym zakresie banki nie mają obowiązku informowania o przyczynach odmowy udzielenia kredytu. Wydaje się zatem, że stan zdolności kredytowej ma w Polsce raczej charakter subiektywny, ponieważ uzależniony jest nie tylko od dochodów i ich źródeł, lecz także od wybranych przez kredytodawców dodatkowo przyjętych progów i metod oceny na bazie dowolnie przyjętych kryteriów. Rysuje się więc problem nieostrości pojęcia „zdolności kredytowej”. Bardzo ogólna definicja legalna „oceny zdolności kredytowej” w ustawie – Prawo bankowe rzutuje na dowolność przyjmowanych przez kredytodawców kryteriów weryfikacji zdolności kredytowej (w tym część przyjętych kryteriów może pochodzić bezpośrednio od samego kredytobiorcy np. z baz danych BIK), a także na brak konkretnych sankcji względem kredytobiorców (poza samymi zakazami)

⁴⁷ Ustawa z dnia z dn. 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. 2023 poz. 1028, ze zm.); dalej: ustawa o kredycie konsumenckim lub ukk.

⁴⁸ Ustawa z dn. 23.03.2017 r. o kredycie hipotecznym oraz o nadzorze nad pośrednikami kredytu hipotecznego i agentami (Dz. U. 2022 poz. 2245, ze zm.); dalej: ustawa o kredycie hipotecznym lub ukh).

⁴⁹ Przedsiębiorstwo BIK zajmuje się gromadzeniem i udostępnianiem danych dotyczących historii kredytowej klientów banków, SKOK-ów oraz pozabankowych instytucji pożyczkowych. Pozyskano z: <https://www.bik.pl/> (17.09.2023).

⁵⁰ System Bankowy Rejestr gromadzi dane identyfikacyjne klientów niewywiązujących się ze swoich zobowiązań wobec banków. Aby konsument lub przedsiębiorca zostali wpisani do Rejestru, ich zadłużenie powinno wynosić co najmniej 2 miesiące, a łączna kwota zaległości powinna wynosić co najmniej 200 PLN w przypadku konsumentów, a 500 PLN w przypadku przedsiębiorców. Pozyskano z: <https://www.big.pl/> (17.09.2023).

⁵¹ Art. 10 ust. 1 ukk, art. 24 ust. 2 ukh.

w przypadku nienależytego przeprowadzania weryfikacji czy w końcu na brak barier prawnych zapobiegających udzielaniu kredytów kredytobiorcom nieposiadającym zdolności kredytowej.

W odniesieniu do realizacji obowiązku kredytodawców do weryfikacji zdolności kredytowej konsumentów nie sposób również nie wspomnieć o ostatniej nowelizacji „Rekomendacji S” wydanej przez Komisję Nadzoru Finansowego. W związku z rządowym programem dopłat do spłaty kredytu hipotecznego przeznaczonego na pierwsze mieszkanie, tj. tzw. bezpiecznego kredytu 2 proc., tuż przed jego wdrożeniem KNF zdecydowało się znowelizować „Rekomendacji S”, wyznaczając nowe standardy badania przez banki zdolności kredytowej konsumentów na polskim rynku finansowym⁵². Wprowadzone zmiany zakładają, że kredytodawcy, podczas szczegółowej analizy zdolności kredytowej konsumentów starających się o rządowe dofinansowanie, mogą odnosić się do wysokości rat kapitałowo-odsetkowych pomniejszonych o szacowaną kwotę dofinansowania rządowego i przy uwzględnieniu możliwie najniższego poziomu bufora stopy procentowej dla kredytów. W praktyce oznacza to, że banki przy ocenianiu zdolności kredytowej swoich klientów będą mogły stosować wyjątkowo liberalne podejście, zaniżając przy tym swoje standardowe wymagania, co w zdecydowany sposób negatywnie wpływa na ochronę kredytobiorców-konsumentów. Wskazane wątpliwości względem tzw. bezpiecznego kredytu 2 proc. mimowolnie budzą pewne skojarzenia ze wspomnianym już amerykańskim kryzysem ekonomicznym z lat 2007–2009, którego wybuch poprzedziło m.in. masowe udzielanie nawet do kilku kredytów hipotecznych osobom nieposiadającym odpowiedniej zdolności kredytowej. Oczywiście na przestrzeni ostatnich piętnastu lat rynek kredytowy, zarówno w USA, jak i w Europie, bardzo się zmienił i nie można całkowicie porównać obu tych sytuacji. W szczególności, w przypadku amerykańskiego kryzysu pewnym było, że kredytobiorcy w pewnym momencie nie będą w stanie kredytów spłacać i koniecznym będzie przeprowadzanie egzekucji z zabezpieczenia. Natomiast przy tzw. bezpiecznych kredytach 2 proc. nie jesteśmy w stanie przewidzieć jak bardzo zmienią się raty kredytów w przyszłości i jaki skutek przyniesienie to dla sytuacji finansowej kredytobiorców (Choptiany-Mańka, 2023). Jednakże warto pamiętać, że instytucja badania zdolności kredytowej stanowi także instrument ochrony kredytobiorców-konsumentów. Należy zatem rozważyć czy zwiększenie możliwości korzystania z kredytów hipotecznych dla osób nieposiadających dotychczas zdolności kredytowej jest nie oznacza nałożenia na nich zbyt dużego ryzyka ekonomicznego, w przypadku potencjalnego przyszłego pogorszenia warunków kredytowych. Być może warto zatem wyciągnąć wnioski z historii i ostrożnie podchodzić do instrumentów, które mogą wiązać się z zagrożeniem niewypłacalności konsumentów⁵³.

IV. Wnioski

Podsumowując temat weryfikowania i budowania zdolności kredytowej przez amerykańskich konsumentów, to raporty kredytowe oraz wyniki kredytowe umożliwiają konsumentom podgląd i ewentualne naprawienie błędów, zwiększając tym samym szansę na uzyskanie najlepszej oferty kredytu. Ponadto pomimo wysokiego ryzyka wystąpienia błędów w raportach kredytowych (przy czym prawo dopuszcza już możliwość korygowania takich błędów przez konsumentów), a także

⁵² Należy podkreślić, że rekomendacje KNF nie mają charakteru przepisów prawa powszechnie obowiązującego i w związku z tym istnieją wątpliwości co do ich wiążącego charakteru dla instytucji finansowych, choć dotychczas były na ogół przestrzegane. Niemniej, nie jest wcale oczywiste, że banki z możliwości stworzonych przez polskiego regulatora będą korzystać, a jeśli będą, to w jakim zakresie.

⁵³ W ostatnim czasie polski ustawodawca pochylił się nad instytucją zdolności kredytowej w kontekście ochrony kredytobiorców-konsumentów, co należy ocenić jako pozytywny kierunek zmian. Szerzej: Wyżykowski, 2023, s. 83–101.

pomimo problemu „niewidzialnych” konsumentów (choć od niedawna istnieje możliwość tworzenia pozytywnej historii kredytowej na przykład na podstawie terminowej płatności rachunków za media), same raporty kredytowe stanowią wiarygodną podstawę dla weryfikacji zdolności kredytowej w oparciu o szereg różnorodnych kryteriów, mającą szansę uchronić konsumentów przykładowo przed nadmiernym zadłużeniem się. W odpowiedzi na pytanie postawione w tytule niniejszego artykułu można zatem stwierdzić, że efektywność weryfikacji zdolności kredytowej jako elementu ochrony kredytobiorców-konsumentów w prawie amerykańskim należy jednak ocenić negatywnie. Pomimo dużego sformalizowania obowiązków nałożonych na kredytodawców, nie istnieje kontrola nad przestrzeganiem takich obowiązków, co może skutkować nadużyciami i co unaocznili kryzys lat 2007–2009, w którym brak rzetelnej weryfikowalności zdolności kredytowej konsumentów był jedną z pośrednich przyczyn kryzysu. Można zatem odnieść wrażenie, że ustawowe nałożenie na kredytodawców obowiązku badania zdolności kredytowej konsumentów i instrumenty, którymi dysponują, służą bardziej kredytodawcom niż kredytobiorcom, ponieważ dzięki nim kredytodawcy są w stanie realnie ocenić możliwość ewentualnego zarobku na potencjalnym kliencie, a nie przysłużyć się do jego ochrony.

Raporty konsumenckie oraz wyniki kredytowe umożliwiają kredytodawcom wykorzystanie kryteriów weryfikacji jako narzędzi do zarobku poprzez potwierdzenie czy opłacalnym jest udzielenie danego produktu kredytowego osobie z konkretnymi możliwościami finansowymi, a za nieprawidłowe wykonanie weryfikacji zdolności kredytowej kredytodawcom nie grożą adekwatne konsekwencje. Z jednej strony nie ma w tym nic złego, ponieważ oferowanie produktów kredytowych konsumentom jest formą zarobkowej działalności kredytobiorców. Z drugiej jednak – skoro weryfikację zdolności kredytowej ustawodawcy traktują jako element ochrony, brak takiej przewidzianej weryfikowalności z góry skutkuje tym, że tego typu instrument ochrony nigdy nie będzie efektywnym. Nadzór i system kar mógłby skuteczniej mobilizować kredytodawców do rzetelnie przeprowadzanej oceny, co mogłoby zaowocować protekcją przed nadmiernym zadłużaniem konsumentów, problemami ze spłatą.

Tak jak już zostało wspomniane, amerykański ustawodawca w ostatnich latach podjął próby rozwiązania problemów „niewidzialnych” konsumentów. Mimo wszystko należy podkreślić, iż raporty i wyniki kredytowe w znaczący sposób utrudniają uzyskanie kredytów przez amerykańskich konsumentów bez dotychczasowej historii kredytowej, gdzie, *a contrario*, w Polsce nie jest to czynnik dyskwalifikujący w uzyskaniu finansowania. Warto jednak podkreślić, iż świadome tworzenie swojej historii kredytowej, której odzwierciedlenie będzie znajdowało się właśnie w raportach i wynikach kredytowych, może mieć wymiar edukacyjny dla konsumentów. Przeciętny amerykański konsument powinien wiedzieć, iż dbanie o swoją historię kredytową jest konieczne, aby zaciągać większe zobowiązania w przyszłości, a przecież w Stanach Zjednoczonych zaciąganie zobowiązań kredytowych przez konsumentów jest dużo powszechniejsze niż w Europie. Taka wiedza ma szansę pozytywnie wpływać na zwiększanie świadomości konsumentów w zakresie potrzeby prowadzenia dyscypliny finansowej i może motywować do regularnego spłacania swoich zobowiązań finansowych. Przechodząc zatem do drugiej części pytania przedstawionego w tytule artykułu, wydaje się, że narzędzia służące do weryfikacji zdolności kredytowej w prawie amerykańskim nie sposób określić jako zbędną procedurę. Jest ona potrzebna, porządkuje i standaryzuje procedury, mimo iż nie jest wolna od wad.

Dokonana w niniejszym rozdziale krótka analiza pokazała również, że sposób weryfikowalności zdolności kredytowej różni się pomiędzy systemem amerykańskim a polskim. Federalne prawo amerykańskie zobowiązuje kredytodawców do korzystania z konkretnych kryteriów i narzędzi, chociaż nieoderwanych od kontrowersji, w zakresie badania zdolności kredytowej wśród konsumentów, a prawo polskie, nie precyzuje takich kryteriów i narzędzi, pozostawiając dużo większą swobodę w dokonywaniu oceny. Wydaje się, że narzędzia, jakimi dysponują amerykańscy kredytodawcy są produktami dającymi dużo większe możliwości przeprowadzenia rzetelnej i przede wszystkim bardzo ustandaryzowanej weryfikacji zdolności kredytowej. Ponadto w przypadku prawa amerykańskiego narzędzia do przeprowadzania badania zdolności kredytowej i obowiązki wynikające z ich wykorzystywania, narzucone na kredytodawców są dużo bardziej sformalizowane, ponieważ prawo polskie stanowi raczej ogólne wskazówki co do sposobu badania zdolności i wskazuje na podstawie jakich danych kredytodawca może, ale nie musi, dokonywać weryfikacji. Warto zatem, aby polski ustawodawca rozważył wprowadzenie narzędzi chociażby na kształt raportów konsumenckich, tworzonych przez niezależne podmioty, a nie wyłącznie baz danych tworzonych przez samych kredytodawców, a ocena zdolności dokonywana jest tylko i wyłącznie na podstawie swobodnie przyjętych kryteriów.

Bibliografia

- Andrus, M. (2016). The Right to be Forgotten in America: Have Search Engines Inadvertently Become Consumer Reporting Agencies? *Business Law today*, (V), 3–4.
- Choptiany-Mańka, W. (2023). *Bezpieczny kredyt 2%, na co uważać?* Pozyskano z: <https://bank.pl/bezpieczny-kredyt-2-na-co-uwazac/> (17.09.2023).
- Colton, R. (1994). The Use of Consumer Credit Reports in Assessing Residential Utility Customers' Creditworthiness. *Clearinghouse Review*, (27), 1342–1343.
- Epstein, D. (2021). *Bankruptcy in nutshell*. West Academic Publishing.
- Garner, A. (2019). *Black's Law Dictionary*. West Law online edition.
- Giblin, J. i Harrell, A. (2002). Consumer Bankruptcy Developments. *The Business Lawyer*, s. 1333–1355.
- Heropolitańska, I., Nierodka, A. i Zdziarski, T. (2021). *Kredyty, pożyczki i gwarancje bankowe*. Wolters Kluwer.
- Michalak-Abram, K. (2018). *Zagadnienia europeizacji postępowania oddłużeniowego osób fizycznych*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Pridgen, D. (2020). *Consumer Protection Law in a nutshell*. West Academic Publishing.
- Pridgen, D., Alderman, R.M. i Cuaresma, J. (2022). *Consumer credit and the law*. Thomson Reuters law book.
- Rutkowska-Tomaszewska, E. i Paleczna, M. (2018). Idea odpowiedzialnego kredytowania na rynku niebankowych kredytów konsumenckich w Polsce. *internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, 6(7), 41–42.
- Stangret-Smoczyńska, A. (2016). *Zdolność kredytowa w ujęciu prawnym prawa polskiego*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Stec, M. (2020). *Prawo umów handlowych*. (T. 5C). Wydawnictwo C.H. Beck.
- Swire, P. (1995). Equality of Opportunity and Investment in Creditworthiness. *University of Pennsylvania Law Review*, (143), 1534–1536.
- Wyżykowski, B. (2023). Nowe regulacje w zakresie oceny zdolności kredytowej konsumentów. *Monitor Prawa Bankowego*, (4), 83–101.